

SPECIFIKA ŘÍZENÍ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ VE VÁLCE

Zostřující se mezinárodní situace nás nutí zabývat se otázkami obrany a jejího ekonomického zabezpečení. V tomto procesu má narůstající význam i problematika řízení národního hospodářství ve válce. Orientovat se v ní není jednoduché, mimo jiné i proto, že souvisí s prognózováním možných modelů řízení válečného hospodářství ČSSR v podmínkách války. V článku se budu zabývat teoretickými východis-

ky, která umožňují zkoumat základní změny v působení zákonitostí, z nichž je možné utvořit si úsudek o specifice řízení válečného hospodářství, jež se projevuje ve zvýraznění některých principů, metod, forem i prostředků řízení i změn v jeho vývoji subjektů a objektů. Zvláště se zaměřím na složitost v informačně analytickém a rozhodovacím procesu řízení válečné ekonomiky.

Hlavní zákonitosti a principy řízení válečného hospodářství

Vědeckým řízením ekonomiky socialistických států ve válce rozumíme cílevědomé koaliční řízení, které je uskutečňováno v souladu s objektivními zákony války a válečné ekonomiky.

Dialektický vztah politiky a války, politiky a ekonomiky v socialistické společnosti úzce souvisí s nutností vedoucí úlohy komunistických a dělnických stran v procesu řízení válečného hospodářství v jednotě s vedením operací.

Při řízení národního hospodářství ve válce jde o proces regulování jeho přestavby a přizpůsobování potřebám společnosti a ozbrojeného zápasu.

Ve válce vznikne řada nových problémů ve vztazích mezi výrobní a spotřební oblastí. Jinak bude probíhat reprodukční proces a tvorba národního důchodu. Jsou měněny vnější a vnitřní meziodvětvové proporce a vznikají i nové jevy ve sféře peněžních vztahů. Předpokládáme počátek rozporů mezi možnostmi a požadavky eko-

nomiky na surovinové, energetické a lidské zdroje.

Tyto válečné jevy mají za následek změny podmínek pro působení soustavy objektivních zákonů řízení ekonomiky v míru, které odpovídají příslušné společensko-ekonomické formaci. Ve specifické podobě budou působit i zákonitosti a principy řízení, v důsledku čehož budou uplatňovány i nové metody ve spracování válečného hospodářství.

Teoreticky by měla nově zákonitosti, principy a metody řízení válečné ekonomiky předvídat teorie řízení socialistické válečné ekonomiky, která je rozvíjena v jednotě s výsledky teorie i praxe regulování národního hospodářství v míru a vojenské vědy.

Prognóza řízení válečného hospodářství vychází z vědy o řízení socialistického národního hospodářství a vojenské vědy. V komplexnosti konkrétních vojenskoekonomických prvků a vztahů studuje ty záko-

nitosti řízení, které jsou vlastní koalici-
mu řízení národního hospodářství socia-
listických států ve válce. Vzhledem k to-
mu, že v míru nemůžeme své hypotézy ověřit
v praxi, má mimořádný význam aplikace
exaktních matematickoekonomických
metod, kybernetiky, modelování válečné
ekonomických procesů, jakož i procvičování
základních úloh hospodářskomobiliza-
čních příprav národního hospodářství v mí-
ru.

Každá válka je determinována dvěma zá-
kladními faktory — politickovojskovými cí-
li válčících stran a jejich vzájemným po-
měrem sil a materiální a duchovní oblastí
v reálném čase. Těm je podřizován obsah
vojenskostrategických plánů, požadavky na
ekonomiku země, výstavbu ozbrojených sil
i teritoria, jakož i formy a metody řízení
ekonomiky. Řízení výstavby ozbrojených
sil v míru i ve válce a řízení válečné ekono-
miky je společenský proces, který využí-
vá soustav vojenskopolitických a sociál-
ně ekonomických kritérií a metod. V roz-
hodovací praxi (tam, kde je to reálné) jsou
využívány organizačně technické, matema-
tické a kybernetické přístupy.

Ve válce je řízení válečného hospodář-
ství velmi složité. Souvisí to se skutečnos-
tí, že v jednotě se soustavou ekonomic-
kých zákonů působí současně zákony vál-
ky.

Za základní zákon války, který definuje
její příčinu, průběh, výsledek, podstatu a
specifiku jako společenský jev, pokládáme
tezi, že: "...válka je pokračováním poli-
tiky určitých tříd a států prostředky oz-
brojeného násilí, přičemž její charakter je
determinován sociálně ekonomickým systé-
mem společnosti". (Lenin, V. I.: Válka a
revoluce: "Touž politiku, kterou určitý stát,
určitá třída v tomto státě vedla dlouho
před válkou, provádí tato třída nezbytně
a neodvratně i za války, přičemž změní jen
formu činnosti." Praha, Spisy, sv. 24. SNPL
1956, s. 398.) Za zákonitost odvozenou ze
základního zákona války považujeme pak
**zákon rozhodujícího vlivu politického ob-
sahu války**, ze kterého odvozujeme závis-
lost vojenské a válečné ekonomické strate-
gie na politické strategii.

Mírový ekonomický potenciál a hospo-
dářskomobilizační přípravy národního hos-
podářství a válečné ekonomický potenciál
za branné pohotovosti státu pak výrazně
ovlivňují poměr sil válčících stran, vznik,
charakter, průběh a výsledek války, což
odvozujeme ze zákonitosti, která určuje vý-
znam poměru sil.

Další zákonitostí, platnou pro obě válčí-
cí strany, je **zákon souladu forem a metod**
(způsobů) vedení války se stavem ekono-
mického potenciálu země. Charakter války

se mění podle podmínek vývoje, podle vý-
robních možností. B. Engels říkal: "Jedním
slovem vítězství násilí spočívá na výrobě
zbraní, a tato zase na výrobě vůbec, tedy
na hospodářské moci, na hospodářském po-
stavení, na hmotných prostředcích, jež má
násilí k dispozici." (Engels, B.: Anti Dühring.
Praha, Svoboda 1949, s. 141—142.)

Kromě obecných zákonů války existují
specifické zákony závislé na konkrétních
historických podmínkách vedení války, kte-
ré jsou využívány v řádech ozbrojených
sil a respektovány i v systému řízení vá-
lečného hospodářství, jako např. zákon or-
ganického srůstání zápolí s frontou, záko-
nitost, jež vyjadřuje nezbytnost sladění
řízení vojskových i teritoriálních operací
(zahrnuje řízení národního hospodářství
ve válce v souladu s požadavky vojenského
velení a válečné ekonomickými mož-
nostmi národního hospodářství), ze které-
ho odvozujeme princip dialektické jedno-
ty vojenskopolitického řízení a řízení ná-
rodního hospodářství s vedoucí úlohou ko-
munistické strany.

V regulování válečné ekonomiky vznik-
nou i nové aplikační problémy obecných
mírových zákonitostí řízení národního ho-
spodářství socialistických států.

Strukturálně funkční zákonitosti systé-
mu řízení národního hospodářství, které
vyjadřují souvislost a vzájemné působení
jeho prvků a tohoto systému se systémem
řízení celé společnosti (Mošna, Z.: Vědec-
ké řízení socialistické ekonomiky. Ekono-
mie a společnost 1973, s. 102) by se ve
válce uplatnily v nové kvalitě **zákona op-
timálního souladu centralizace a decentrali-
zace řízení a zákona jednoty částí** (prv-
ků) a **stráněk řízení** (vojenskopolitické,
technické, organizační, ekonomické atd.)
při integraci řízení válečné ekonomického
potenciálu koalice. V souladu s těmito zá-
konitostmi může být uplatňován (jako je-
jich specifický projev) **zákon centralizova-
ného koaličního řízení válečné ekonomiky**
států Varšavské smlouvy, a to např. při
koaliciálním posuzování optimálních variant
možného strategického manévru zdrojů a
zásobami. V jednotě s ním bude možné od-
vozovat funkční působnosti (odpovědnost)
jednotlivých stupňů řízení válečného ho-
spodářství a stanovit zásady jejich součin-
nosti.

Zákonitosti vývoje řízení válečného ho-
spodářství, které tvoří se strukturálně
funkčními zákonitostmi organickou jedno-
tu, vyjadřují objektivní souvislosti přechodu
systému řízení národního hospodářství
z mírového stavu na válečný. Tyto zákoni-
tosti mohou být východisky k formulování
soustavy specifických principů řízení vá-
lečného hospodářství koalice.

Za **specifické principy řízení válečného hospodářství** (s jejichž rozpracováním z hlediska konkrétní aplikovatelnosti je nutné, podle mého názoru, začít v teoretické vědeckovýzkumné práci v míru) můžeme pokládat:

— Princip nepřetržitosti, pružnosti a odolnosti řízení válečné ekonomiky, který je specifickým projevem adaptability řízení v podmínkách války.

— Princip časového oceňování jednotlivých variant možného řešení válečné ekonomických úloh.

— Princip koncentrace sil a prostředků na rozhodující směry válečného hospodářství využitelný v materiálně technické výstavbě ozbrojených sil, ochraně teritoria a obyvatelstva.

— Princip politického a hospodářského vedení v míru bude rozšiřován na princip politickovojenského a hospodářského vedení, respektující zákonitosti jednoty stran řízení válečného hospodářství.

— Principy objektivnosti, konkrétnosti a komplexnosti řízení budou mít uplatnění i ve změnách podmínek řízení válečného hospodářství. Při využívání principu efektivnosti řízení válečného hospodářství problémů můžeme použít jiná kritéria oceňování jejich řešení, která budou zdůrazňovat faktor času a vojenskopolitického přístupu.

— Princip demokratického centralismu můžeme pokládat za jeden z nejvýraznějších. Jeho správné uplatňování bude nezbytnou podmínkou upevňování jednoty

marxisticko-leninských stran koalice a zvyšování jejich akceschopnosti v složitých podmínkách vedení války. Rozvoj a aplikace tohoto principu by měly probíhat v dialektické jednotě jeho částí i celku a vycházet z konkrétních podmínek řízení válečného hospodářství. Je možné předpokládat dvě protichůdné tendence v jeho aplikaci. Růst významu centralizace řízení, který se bude projevovat v koaliční rovině integrovaného řízení válečného hospodářského potenciálu. Současně i jeho decentralizace, zvláště v prvním období války (nedostatek informací, zejména pro odvětvové systémy řízení národního hospodářství) spojené s růstem významu teritoriálního řízení středních článků (VHJ) včetně podnikových stupňů. Decentralizace by měla být spojována s přenesením pravomocí, se zvětšením významu demokratizace řízení (rozvojem, iniciativou a účastí pracujících na řízení), a to i v souvislosti s narůstajícím významem morálně politických stimulů v procesu řízení socialistického válečného hospodářství.

Myslím, že využívání principu demokratického centralismu v systému integrovaného řízení válečného hospodářského potenciálu států Varšavské smlouvy by mohlo spočívat ve spojování centralizovaného koaličního řízení válečného hospodářství, které představuje realizační jednotu vojenskopolitických a ekonomických cílů, jednotu vůle a úsilí v řízení válečného hospodářského potenciálu, s širokou účastí pracujících při plnění úkolů obrany socialistického státu.

Změny v řízení válečného hospodářství za války

Ve vývoji subjektu

Mimořádně vzroste význam nejvyššího stranického vedení koalice, koordinační a řídicí funkce mezinárodních kolektivních orgánů socialistických států, které vyplývají ze zákonitostí koaličního řízení války, tj. Politického poradního výboru členských států Varšavské smlouvy, Spojeného vedení a jeho orgánů, Výboru pro spolupráci v oblasti plánování RVHP, Komise RVHP pro obranný průmysl a dalších orgánů.

Dojde i k užší operativní spolupráci dalších řídicích center a pracovišť socialistických států. Domnívám se, že k tomu by bylo účelné rozpracovat již v míru jejich válečnou působnost, organizaci, stanovit principy podřízenosti a součinnosti.

Myslím, že v koaličním řízení by mohly mít významnou úlohu automatizované integrované systémy řízení národních hospodářství socialistických států, a to za předpokladu, že již v míru budou pro svou

funkci za války připravené (mezinárodně propojené), což umožní centralizované řízení ve využívání zdrojů a fondů celé koalice.

Ve vývoji objektů

Rozsah ničení všech lidských, materiálně technických a surovinových zdrojů by způsobil v míru těžko představitelné změny v objektech řízení národního hospodářství. Po určitý čas prvních strategických operací vojsk je možné předvídat značné narušení centralizovaného plánovitého řízení jednotlivých států. Je pravděpodobné, že bude omezeno na celkovou inventarizaci ztrát hospodářského potenciálu a analyticko-informační činnost (se snahou realizovat koaliční manévry zásobami všeho druhu). Mimořádný význam pro řízení válečného hospodářství může mít analyticko-informační systém, který by limitoval všechny rozhodovací procesy o využitelnosti zbylých lidských i materiálových zdrojů, ener-

gie a surovin, jejich nové rozdělení podle koaličních vojenskopolitických kritérií. Došlo by k narušení cenového systému, k přechodu na nouzové zabezpečení obyvatelstva jídlem, vodou a zdravotnickým zabezpečením.

Značné rozpory je možné předvídat mezi materiálovými zdroji, připravenými v míru (v rámci hospodářskomobilizačních příprav) a okamžitou potřebou ozbrojených sil a obyvatelstva. Podle stupně narušení teritoria, ztrát obyvatelstva i zdrojů bude přijímáno opatření k upřesnění nebo přepracování rozpočtových plánů. Tomu je zapotřebí podřídit i nové specializační a kooperační vazby s narůstajícím trendem jejich koaličního charakteru; bude přerušena investiční výstavba. Dá se předpokládat, že tato situace by vedla k přestavbě územní, odvětvové a organizační struktury válečného hospodářství národních ekonomik socialistických států na internacionální strukturu socialistického společenství, podřízenou hlavním úkolům válečného ekonomického zabezpečení vedení války.

V prvních týdnech války by měly mít významnou úlohu kolektivy specialistů a vědců k řešení nepředvídaných problémů obnovování činnosti, k zajišťování potřeb ozbrojených sil a teritoria, tj. problémů, které v modelech řízení národního hospodářství za války nebylo možné v míru předvídat.

V organizačních strukturách

Řízení přestavby světové ekonomiky na válečnou by bylo zřejmě spojeno se vznikem nové specifické struktury národního hospodářství. Převod mírových systémů řízení by měl probíhat v předválečném období.

K zajištění kontinuity mírového a válečného řízení národního hospodářství je účelné přijmout zásadu, která umožní nejlépe zabezpečit tento složitý přechod — přibližně stejnou mírovou a válečnou organizační a kádrovou strukturu řídicích útvarů, s využitím stejné techniky, informační základny a vedoucích kádru.

Ke změnám v organizačních strukturách řízení hospodářství by mělo docházet postupně a uvážlivě po ověření změn v praxi, které mají za následek nový způsob řízení válečného hospodářství.

Nelze dopustit unáhlené reorganizace, nepodložené kádrovým a materiálním technickým zabezpečením, systémem spojením a ochranou míst velení. Podstatné změny meziodvětvových organizačních struktur řízení by bylo možné odvozovat z řízení komplexních programů RVHP. Jejich pružné vedení z koaliční úrovně by zřejmě omezilo rozsah a snížilo význam odvětvového řízení národních ministerstev. Jsem toho

názoru, že v tomto pojetí by bylo účelné promyslet systém řízení komplexních programů RVHP a uvědomit si, že přechod na válečnou působnost odvětvových ministerstev je složitý manévr s m'rovou organizační strukturou resortů, který souvisí s novou náplní, jinými metodami a stylem práce řízení válečného hospodářství.

Můžeme předpokládat, že válečnou působnost ministerstev (připravená v míru) bude nutné pružně upravovat podle objektivně vzniklé situace.

Je možné předvídat, že ve válce dojde ke zvýšení pravomocí Státní plánovací komise a některých ministerstev s působností dopravy, spojů, zdravotnictví, vnitra, zemědělství, řízení vědy a techniky, statistiky, cenového úřadu a dalších, vzroste význam centralizovaného využívání hmotných a materiálových rezerv, řízení středního článku (VHJ, generálních ředitelství) pro obnovu, případně válečnou výrobu k zabezpečení konkrétního přehledu o situaci po napadení objektů, propojitelnosti (součinnosti) se systémy politického územního řízení, zjednodušeného systému řízení VHJ, který by umožňoval lépe využívat metody operativního řízení než z úrovně některých výrobních ministerstev. Nepřetržitou pozornost bude nutné věnovat metodickému usměrňování nového mechanismu řízení válečného hospodářství.

V informačních systémech

V důsledku války může být mírový informační systém narušen. Zvlášť citelně se to pravděpodobně projeví ve výpočetních střediscích resortů a úřadů, kde dojde k porušení vrcholových informačních systémů, které zabezpečují funkci automatizovaných informačních systémů. Domnívám se, že je vhodné již v míru vybudovat informačně analytickou infrastrukturu takového odolného a pružného systému, který by mohl předávat základní informace za branné pohotovosti státu a umožňoval splnění hlavních požadavků na analýzu válečné ekonomické situace, variantní rozhodování, realizaci a kontrolu přijatých opatření.

Mimořádně významné budou informace, které zabezpečují centralizované řízení pohybu i rozmísťování státních mobilizačních rezerv a zásob všeho druhu, a to jak pro vojska, tak pro uchování [ochranu] obyvatelstva na teritoriu.

Válečně ekonomický informační systém bude nutné zjednodušit a zvýraznit v něm informace, které umožňují nepřetržitou znalost situace na teritoriu o:

— ztrátách a stavu energetických, výrobních jednotek i zdrojích, systémech spojení a dopravy,

— výrobních prostředcích, programech, kooperačních nárocích a požadavcích na zdroje podle rozpočtového válečného ekonomického plánu,

— stavu pracovních sil, surovin a zásob, — morálně politickém a zdravotním stavu obyvatelstva i jeho zásobování, — stupni zamoření teritoria.

Základ informační válečné ekonomické banky dat by měl být komplexně zabezpečen (po stránce technické, programové, organizační, právní i kádrové) v míru a bylo by účelné, aby její struktura měla koaliční využitelnost. Hlavní poslání banky dat v prvních dnech války může spočívat v analýze možnosti válečné ekonomického potenciálu po jeho narušení a v dalším období ve využití všech materiálně technických zdrojů pro splnění vojenskopolitických cílů států Varšavské smlouvy. Válečné ekonomický informační systém by měl umožňovat získání základních informací o plnění plánu na počátku války a centralizované řízení národního hospodářství podle konkrétní situace na teritoriu.

Informační zabezpečení systému řízení válečného hospodářství pokládáme za rozhodující faktor, který zabezpečuje realizaci základní funkce řízení národního hospodářství za války. Vycházíme přitom ze zkušenosti, že až 90 % všech nákladů na řízení připadá i v mírových podmínkách na informační procesy. Kromě toho je nutné zvážit složitost získávání kvalitních informací za války v reálném čase na teritoriu, kterou způsobí činnost nepřítelů, nutnost speciální technické ochrany přenosových cest i míst zpracování informací.

V metodách a formách

V důsledku změn v obsahu, subjektech a objektech řízení a jejich vztazích se budou měnit i metody a prostředky řízení.

Vycházím z předpokladu, že principy řízení jsou realizovány pomocí metod. Mění-li se charakter řízení, je nutné předvídat i podstatné změny ve vědomém organizujícím působení subjektů řízení na objekty válečného hospodářství jak v koaličním, tak národním měřítku.

Složitost v uplatnění nových metod v řídicí praxi válečného hospodářství vynikne, uvědomíme-li si, že v tomto období nepoznáme vliv všech objektivních vojenských a ekonomických zákonitostí, které budou

působit komplexně na objekt koaličního řízení a které budou charakterizovat obecný dialektický vztah mezi postupně tvořenou novou kvalitou koaličního řízení ekonomického potenciálu, výrobními silami a společenskou jednotou koalice. Můžeme předvídat, že v systému řízení budou převládat prvky mocenského působení při paralelním prosazování morální a hmotné zainteresovanosti. V uvedeném období bude nabývat na významu uplatnění principu demokratického centralismu, který umožňuje plnit náročné úkoly válečného hospodářství odpovědným subjektům řízení jen tehdy, když bude využívat narůstající význam principu spojení komunistické strany s lidem.

Uplatnění mocenských nástrojů a metod v systému řízení zajistí ideová marxistickoleninská jednota socialistické společnosti, realizovaná v politickoorganizačtorské práci všech stupňů řízení válečného hospodářství koalice, s respektováním vedoucí úlohy komunistických a dělnických stran států Varšavské smlouvy.

Jsem toho názoru, že válečné ekonomický plánovací systém by měl převážně operativní charakter, který je postupně zřizován a ověřován v praxi s jinými ukazateli, normativy a stimuly, než se kterými pracujeme v procesu plánovitěho proporcionalního řízení národního hospodářství v míru. Kritéria pro posuzování plánování národního válečného hospodářství budou jiná než koaliční. Rovněž tak soustava hledisek pro oceňování reprodukčního procesu se změní. Poklesne význam ekonomické efektivnosti a vzroste závažnost času a některých kvantitativních ukazatelů zvláště v oblasti spotřeby.

Nově zařazované úkoly obrany národního hospodářství budou posuzovány v prvé řadě z koaličního hlediska a podle jejich vojenskopolitického významu.

Růst významu centralismu v řízení můžeme odvodit i z obecných teoretických principů jeho optimalizace organizačních struktur, které vycházejí z faktů, že čím více zdrojů je k dispozici pro rozhodnutí, tím větší je pravděpodobnost výběru optimální varianty. Tento výběr je přímo úměrný úrovni řídicího stupně. V tomto případě je nejvyšším koaličním stупně řízení.

Přechod na koaliční systém řízení válečného hospodářství

Pro přechod mírového systému řízení na válečný je nezbytné připravit (v míru) varianty modelů možného přechodu a zajistit komplex základních předpokladů pro účinnou funkci řízení válečného hospodářství. Těmito předpoklady jsou:

— jednotná koaliční koncepce a organizace systému řízení přípravy ekonomiky na válku a v jejím průběhu,

— jednotná informační základna, která zabezpečuje činnost systému řízení v nadnárodním měřítku a je spojena se systé-

mem ochrany dat (válečně ekonomická informační banka dat),

— jednotná technická základna k zajištění sběru, přenosu a zpracování informací; využívá progresivní výpočetní techniku dostatečně odolnou, jež umožňuje nepřetržitost řízení válečné ekonomiky koalice a plně využívá předností minipočítačů a mikropočítačů,

— souhrn progresivních unifikovaných metod pro sběr, přenos a zpracování informací, ke kterým zahrnujeme využívání

matematickoekonomických metod, modelování, simulace systémů v řízení a typové metody, programové zabezpečení k řízení dílčích úloh válečného hospodářství; jeví se výhodné využít minipočítačů a mikropočítačů na všech stupních řízení národního hospodářství,

— systém vojenské a bezpečnostní ochrany teritoriálních míst řízení, včetně ochrany dat,

— příprava kádrů v oblasti řízení válečného hospodářství ve válce.

Příprava k řízení válečného hospodářství má značný význam pro obranyschopnost jednotlivých států a celého socialistického společenství. Je zapotřebí, aby systém řízení válečného hospodářství státem byl pružný, operativně reagoval na potřeby vojsk a teritoria (v prvních strategických operacích vojsk převážně manévrem zásobami a zdroji), využíval odolného, v míru připraveného analytickoinformačního válečně ekonomického systému, který je možné propojit mezi státy Varšavské smlouvy. Tím vytvořit předpoklady k uplatnění zákona souladu forem a metod vedení války se stavem a možnostmi válečně ekonomického potenciálu socialistických států a aktivně přispět ke splnění vojenskopolitických cílů obrany vlasti.